

Нове в роботі парторганізацій по керівництву промисловістю.–К., 1960; 7. Кравченко Г.М., Черниш М.А. Боротьба Комуністичної партії України за відбудову і дальший розвиток промисловості західних областей УРСР (1944–1958 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 43.–К., 1971.–С. 14; 8. Захаров Г.І. Партійні організації Донецької області на чолі соціалістичного змагання в промисловості в роки четвертої п'ятирічки // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 72; 9. Апанович О.М. Соціалістичне змагання і розповсюдження досвіду новаторів на промислових підприємствах УРСР.–К., 1958; Рудой П.С. Технічний прогрес і підготовка кваліфікованої робочої сили.–К., 1958; Скрябін В.В. Нове в роботі парторганізацій по керівництву промисловістю.–К., 1960; Мітюков О.Г. Творчою працею робітника (Роль робітничого класу в технічному прогресі промисловості України).–К., 1963; 10. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980– рр.).–К., 1999.–С. 86; 11. Баканов І.Н. Агітаційно–масова робота партійних організацій Донбасу в галузі забезпечення соціалістичного змагання в період ХХ–ХХІІ з'їздів КПРС // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 107; Близнюк В.Ф., Литвин Т.Г. Роль партійних організацій у піднесенні творчої активності мас і дальшому удосконаленні форм соціалістичного змагання після ХХ з'їзду КПРС // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 51.–К., 1972.–С. 92; Давидова Г.С., Мартинов О.І. Партійні організації західних областей УРСР на чолі боротьби за дострокове виконання семирічного плану в галузі промисловості // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 43.–К., 1971.–С. 21; Савостенко І.А. Комуністи Донбасу – організатори соціалістичного змагання у вугільній промисловості в період завершення соціалістичного будівництва (1951–1958 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 96; 12. Близнюк В.Ф., Литвин Т.Г. Роль партійних організацій у піднесенні творчої активності мас і дальшому удосконаленні форм соціалістичного змагання після ХХ з'їзду КПРС // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 51.–К., 1972.–С. 93; 13. Савостенко І.А. Комуністи Донбасу – організатори соціалістичного змагання у вугільній промисловості в період завершення соціалістичного будівництва (1951–1958 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 94; 14. Давидова Г.С., Мартинов О.І. Партійні організації західних областей УРСР на чолі боротьби за дострокове виконання семирічного плану в галузі промисловості // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 43.–К., 1971.–С. 21–23; 15. Захаров Г.І. Партійні організації Донецької області на чолі соціалістичного змагання в промисловості в роки четвертої п'ятирічки // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 72; 16. Якименко Л.А. Комуністи Донбасу в авангарді боротьби трудящих за розгортання соціалістичного змагання у важкій промисловості // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 84; 17. Савостенко І.А. Комуністи Донбасу – організатори соціалістичного змагання у вугільній промисловості в період завершення соціалістичного будівництва (1951–1958 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 91; 18. Якименко Л.А. Комуністи Донбасу в авангарді боротьби трудящих за розгортання соціалістичного змагання у важкій промисловості // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 86; 19. Савостенко І.А. Комуністи Донбасу – організатори соціалістичного змагання у вугільній промисловості в період завершення соціалістичного будівництва (1951–1958 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 46.–К., 1971.–С. 92; 20. Блох Б., Руденко П., Чирков М. Глибше узагальнювати досвід руху за комуністичну працю // Комуніст України.–1964.–№ 7.–С. 90–94; Сидоренко В.П. Від перших комуністичних суботників до бригад комуністичної праці.–К., 1959; Куликовский Б.Г., Пирогов С.И. Бригады коммунистического труда – высший этап социалистического соревнования.–Днепропетровск, 1960; Работать и жить по–коммунистически.–Симферополь, 1958; Зірниці майбутнього.–К., 1959; Працюємо і живемо по–комуністичному.–К., 1959; Шляхами слави.–Львів, 1959; Працювати і жити по–комуністичному.–Одеса, 1959; Люди коммунистических бригад.–Сталино, 1959; Працювати, вчитися і жити по–комуністичному.–Суми, 1959; 21. Берлін Л.І., Славутська Х.Т. Рух колективів і ударників комуністичної праці // УІЖ.–1960.–№ 4.–С. 8–11; Лихолобова З.Г. Рух колективів і ударників комуністичної праці в металургійній промисловості (на матеріалах підприємств Сталінського раднагоспу) // УІЖ.–1961.–№ 4.–С. 15; 22. За почином Гаганової.–К., 1959; Кириченко М.К. Провісники комунізму.–К., 1959; Так велит серце.–Сталино, 1959; 23. Санцевич А.В. Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії.–К., 1967.–С. 68; 24. Сиволюб Ю.В. Масове трудове змагання: ідеали і реальність // Укр.істор.журн.–1990.–№ 3.–С. 19; 25. Столяренко В.П., Топчій М.П. З досвіду роботи парторганізацій Тернопільщини по зміцненню колгоспів кадрами сільського господарства між ХХІ і ХХІІІ з'їздами КПРС // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 53.–К., 1972.–С. 15–16; 26. Бовкун В.Д. Діяльність парторганізацій України щодо підвищення культурно–технічного рівня сільської молоді (1961–1966 рр.) // Наук. праці з історії КПРС.–Вип. 50.–К., 1972.–С. 109–110; 27. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980– рр.).–К., 1999.–С. 86; 28. Литвин В. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956–1965).–К., 2004.–С. 104.

Н.Л. Родінова

"СЛОВАРЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ" БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Нині особливий інтерес становить дослідження наукової спадщини представників інтелігенції України середини ХІХ – першої чверті ХХ ст. При цьому необхідно підкреслити, що задля кращого осмислення історичних процесів на вивчення заслуговують видатні вчені України, які зробили важливий внесок у розвиток вітчизняної науки, проте в силу різних причин були забуті або відсунуті

на другий план. До подібних осіб і належить видатний український письменник і вчений, критик, мовознавець, фольклорист і етнограф, освітній і громадський діяч кінця XIX – початку XX ст. – Борис Грінченко (1863 – 1910). Дослідження різних аспектів наукової спадщини Б. Грінченка сприяє актуалізації в українській історіографії творчості ще одного талановитого її представника, який суттєво збагатив новими ідеями вітчизняну науку, зокрема етнографію.

Автор статті ставить на меті об'єктивно проаналізувати наукову роботу Б. Грінченка з впорядкування „Словника української мови” шляхом розв'язання ряду завдань: по-перше, проаналізувати стан української лексикографії на початок 1900-х рр.; по-друге, висвітлити створені умови для впорядкування словника; по-третє, з'ясувати заслуги Б. Грінченка в лексикографії.

Праці Грінченка — "Словарь української мови" (1907-1909), етнографічні та фольклористичні дослідження, критичні розвідки, переклади з інших мов – сприяли всьому подальшому розвитку української науки і культури. Його шанували І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка, П. Грабовський та інші видатні сучасники. З його ім'ям пов'язується створення першого ґрунтового словника української мови й вироблення науково-теоретичних засад української лексикографії.

Часопис „Киевская старина” наприкінці 1895 року оповіщає про передплату на „Словник української мови”, перший том якого повинен вийти додатком до часопису вже 1896 року. Проте матеріал потребував великої праці, а успіх залежав від залучення до цього працюючої й посадиної особистості. Б. Грінченко, чітко усвідомлюючи свою відповідальність, дбаючи про те, щоб українська мова отримала належне відображення в словнику, виконав величезну роботу за той обмежений час (два з половиною роки) що був визначений для упорядкування й зумовлювався необхідністю подання словника на конкурс Академії наук. Редакція „Киевской старины”, що контролювала та фінансувала роботу, отримала лист від упорядника з пересторогами: „Якщо взяти до уваги, що словники інших мов містять у собі кожний слів у кілька разів більше, то стане очевидним, що зазначена цифра (близько 50 тисяч слів) є надто недостатньою... За теперішнього... стану справа видається ризикованою виступати зі словником настільки бідним порівняно із справжніми лексичними запасами мови”¹. Б. Грінченку, що не мав філологічної освіти, проте здобув лексикографічний досвід², завдяки гарному знанню української мови й тонкому її відчуттю, самовідданості і сумлінності в роботі, вдалось довести словник до такого рівня, що його було високо оцінено громадськістю, а самого редактора в 1906 році відзначено другою премією імені М. Костомарова Російської Академії наук.

Значення роботи з укладення словника Б. Грінченком можна усвідомити проаналізувавши стан української лексикографії та історію його створення³. Початки спроб створення українського словника сягають кінця XVI – XVII ст., коли побачили світ словники Лаврентія Зизанія, Памви Беринди, „Синонима славяногорская”; наприкінці XVIII ст. першим значним виявом відродження інтересу до фіксації і лексикографічного відображення живої народної української мови стала поява „Енеїди” І. Котляревського, додатком до якої було „Собраніє малоросійськихъ словъ содержащихся въ Энеиде”⁴. Робота зі створення словника, який повно й систематично вмістив би зразки живої народної (розмовної й поетичної) та нової літературної мови, розпочалась з 50-х років XIX ст. Це статті Ф. Вовка, М. Сумцова, О. Потебні, І. Манжури, М. Левченка, В. Василенка та інших в „Чернігівських губернських відомостях”, „Основи”, „Киевской старине”, також збирання лексичного матеріалу робилось і в Галичині – К. Студинським, К. Вакторіним, В. Ломиковським, В. Шухевичем. Відомо, що історія словника, що приніс особливого визнання Б. Грінченку, сягає часів журналу „Основи” – першого українського громадсько-політичного та літературно-наукового журналу, що виходив в Петербурзі в 1861-1862 рр. Один з його видавців, П. Куліш, оголосив про свій намір видати український словник через бажання сприяти вивченню української народності⁵. Він повідомив прізвища осіб, які сприяли йому в зборі матеріалу – М. Костомаров, О. Маркович, Т. Шевченко та інші⁶. Проте в зв'язку з виходом „Опыта южнорусского словаря” К. Шейковського П. Куліш припиняє свою роботу: „Прочитавши в № 9 *Київського Телеграфа* лист п. Шейковського про створюваний ним для друку словник, що міститиме 35000 слів, я призупиняю видання Словника, про який оголошено було в 1-й книзі *Основи*. Можливо, Словник п. Шейковського зробить мою працю недоречною; якщо цього не станеться... він стане для мене важливою допомогою при остаточній обробці мого словника”⁷. Зібрані матеріали потрапляють з Харкова до Києва в 1864 році, де під керівництвом П. Житецького їх опрацьовували місцеві вчені, письменники і культурні діячі, такі як В. Антонович, В. Білозерський, Г. Барвінок, Ф. Волков (Вовк), М. Драгоманов, П. Єфименко, І. Левицький (Нечуй), М. Комаров, О. Кониський, М. Костомаров, М. Лисенко, М. Лободовський, І. Манжура, П. Мирний, О. Русов, М. Старицький, П. Чубинський та багато інших. Ними з етнографічних збірників і літературних творів виписувалися слова з прикладами й перекладом до

них, додавалися і слова, записані від народу і отримані від сільських жителів. На кінець XIX ст. важко було назвати когось з відомих діячів, котрі не внесли б своєї частки у формування картотеки. Однак ці матеріали не були відповідним чином систематизовані, точно обліковані та упорядковані.

Редакція „Киевской старины” спочатку мала намір видати словник як додаток до журналу, про й було оголошено в 1897 році. Проте скоро стало відомо про можливість його подання на здобування премії М. Костомарова до Академії Наук, тому друк було зупинено.

На той час Б. Грінченко вже був широко відомий як громадський діяч, літератор, знавець української мови, хоча і мав лише звання народного вчителя. Редакція журналу в 1902 році передає матеріали для систематизації з правом подальшої публікації Б. Грінченку. Було значно розширено реєстр словника новими матеріалами з народної і літературної мови, довівши його з 49 тисяч слів до 68 тисяч. По-перше, перевірено й перероблено матеріал за всіма літерами щодо вибору слова, їх пояснення, уточнення ілюстративного матеріалу. По-друге, залучено додаткові матеріали, що зібрані П. Житецький, І. Нечуй-Левицький, Д. Яворницький; використано записи народної мови, зроблені самим Б. Грінченком та його дружиною⁸. По-третє, зроблено вибірки з літературних джерел, насамперед етнографічного характеру. Багато часу й зусиль забрало переведення матеріалів з правопису, що мав назву „ярижка” (протягом останніх десятиліть XIX ст. вважався обов'язковим для українських видань, які виходили в межах Російської імперії), який, на думку самого Б. Грінченка, перешкоджає правильному викладенню звуків української мови⁹. Словник Б. Грінченка став джерелом існування в українській мові літери „Г”, яку було вилучено з нашого алфавіту на початку 1930-х років і повернено в 1990-х.

Неодмінною умовою перед упорядником поставлено залучення друкованих матеріалів з наступних книг: із збірників етнографічних матеріалів будь-коли виданих, також з земських та інших видань, в яких зустрічаються згадки про народну термінологію; з друкованих творів українською мовою від Котляревського до 1870 року, з праць українських письменників XIX ст., що почали працювати не пізніше 1870 року; з українських словників, з опублікованих збірників слів, які записані з вуст народу. В матеріалах, що були надані Б. Грінченку, повністю не оброблено всю українську літературу до 1870 року, всю етнографічну літературу і залишено осторонь словники, що видані пізніше вказаної дати¹⁰. Хоча така регламентація суворо обмежувала можливості з впорядкування, проте вона не забороняла повністю використовувати матеріал у зазначених межах. Після не однократних спроб переконати видавців було дещо розширено ці межі¹¹, щоб словник не вийшов занадто бідним в порівнянні з дійсними запасами мови. Однак Б. Грінченко вказував, що в одержаних ним картках вписано далеко не все видане українською до 70-х років XIX ст. Серед невикористаного матеріалу, який довелося опрацювати подружжю Грінченків, такі праці: П. Чубинський „Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край” (СПб., 1872-1878.-Т. 1-7), М. Драгоманов „Малорусские народные предания и рассказы” (К., 1876), В. Антонович і М. Драгоманов, „Исторические песни малорусского народа” (К., 1874-1875.-Т. 1-2), І. Рудченко „Чумацкие народные песни” (К., 1874), В. Шухевич „Гуцульщина” (Львів, 1899-1908.-Т. 1-2), фольклорні дослідження І. Манжури, Наукового товариства імені Т. Шевченка, Харківського історико-філологічного товариства, а також праці ряду відомих письменників – Ганни Барвінок, Пантелеймона Куліша, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Анатолія Свидницького та багатьох інших. Упорядник відзначав високу цінність цих робіт, „без використання яких неможливо уявити будь-який порядний словник”¹². Проте, незважаючи на масштабність виконаної роботи, Б. Грінченко вказував на неможливість значного відходу від встановлених редакцією меж.

Починаючи роботу, Б. Грінченко зробив підрахунок щоденного плану роботи з опрацювання матеріалів, щоб своєчасно закінчити роботу. Проте з середини 1903 року графік довелося ущільнити через побоювання не встигнути в строк. Титанічна праця Б. Грінченка над словником – науковий подвиг: він з дружиною працювали більше двох років щоденно по 10-12 годин без вихідних, відклавши всі інші громадські та літературні справи, вони здійснили роботу цілої інституції. Складність такої ситуації Б. Грінченко вбачає в забороні української мови та відсутності енергійних осіб, які б подолали такі перешкоди в Україні російській та австрійській¹³. В листі до В. Гнатюка він пише: „Роблю як ніколи попереду, бо інакше не можна, і через те нічого іншого не то робити, навіть думати не маю змоги, а як що й здумати – от се або те зробив би, то тільки жаль бере”¹⁴.

Важливою особливістю підходу Б. Грінченка є критичний підхід до використання наявних матеріалів. Це проявилось в намаганні використати лише ті слова й вирази, в реальному існуванні яких упорядник був впевнений¹⁵, додаючи до них ілюстрації та вихідні дані, даючи можливість перевірити точність перекладу і наведеної цитати; не включався матеріал, який неможливо перевірити; обмежено використано існуючі словники. Тобто, було внесено багато нового матеріалу, а

існуючий ґрунтовно переглянуто, і, за свідченням сучасників, готові картки були густо пописані червоним чорнилом. Однак велика кількість старих карток була заповнена без документації, тому упоряднику довелося подавати їх в такому вигляді, зауважуючи: „Знаючи про існування цих слів у мові і разом з тим не маючи часу для підшукування до них дат і прикладів, ми не вважали, що маємо право виключити їх з нашої роботи, сподіваючись, що з часом і ця прогалина буде заповнена”¹⁶.

У „Словнику” було зібрано лексику, що широко використовувалася Т. Шевченком, І. Котляревським, М. Коцюбинським, Панасом Мирним, Лесею Українкою та іншими майстрами. Про це писав і сам Б. Грінченко: „Кращими ж для нашої роботи письменниками ми вважаємо тих, як більш чи менш майстерно володіючи словом, у той же час черпали свій словесний матеріал безпосередньо з народної мови. До таких відносимо старіших письменників: І. Котляревського, С. Гулака-Артемівського, Г. Квітку-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Вовчка, Г. Барвінок, потім П. Куліша, особливо в його творах п'ятидесятих і шістдесятих років”¹⁷.

За джерельною базою, критерієм добору матеріалів Словник був зорієнтований на народну основу. По-перше, це пояснює пріоритетність при використанні джерел (на першому місці – записи народорозмовної й фольклорної мови, яка добиралася з різних етнографічних видань або записаної з вуст народу, потім – інші джерела, зокрема літературні твори), по-друге, спрямованість напрямку, заданого поставленими умовами редакції щодо впорядкування. Орієнтація словника визначила завдання, що ставив перед собою упорядник протягом всього свого життя „...тим людям, що хочуть працювати для добра свого народу, треба знати цей народ”¹⁸.

„Словарь української мови” за своєю характеристикою, по-перше, тлумачно-перекладний, по-друге, філологічно-енциклопедичний. В ньому поряд з тлумаченням значень слів подається опис відповідного поняття, зокрема це стосується етнографічної лексики. Існує три основні показники, які визначають рівень будь-якого словника: повнота зібраного матеріалу, інформативність та надійність статей, достовірність реєстру та його лексикографічної інформації. Відповідно до показників достовірності, точності, „Словник” стоїть на рівні вимог, поставлених до лексикографічної праці. Відносно перших двох пунктів, словники російської та польської мов приблизно того часу представлені краще. „Толковый словарь живого великорусского языка” В. Даля містить близько 200 тисяч слів, „Словник польської мови” за редакцією Я. Карловича, А. Кринського, В. Недзведського – близько 280 тисяч слів¹⁹. Звісно, повнота словникової бази російської мови зумовлена набагато більшою територією, а словник польської мови черпав матеріал з старопольської мови, а „Словарь” за редакцією Б. Грінченка принципово не використовував староукраїнські джерела. Проте головні причини розходження в реєстрах криються в загальному стані лексикографії на цих територіях, що передувало створенню відповідних праць, в умовах їх укладання, в методологічних позиціях укладачів. Варто додати, що ці словники російської та польської мов укладалися протягом десятиліть, а робота Б. Грінченка була значно обмежена. Як він сам зазначав, що, незважаючи на напружену роботу, відведений йому час був занадто малим, щоб мати змогу самому поповнити картотеку словника і охопити весь матеріал.

Довгий час дискусійним було питання: Борис Грінченко – упорядник чи автор Словника? Більшість дослідників схильні називати його упорядником. Проте М. Пилинський у статті „Словник Б. Грінченка: Міфи і факти” стверджує, що Б. Грінченко є автором Словника української мови й заслуговує на гідне визнання його роботи²⁰. О. Шахматов дав загалом високу оцінку роботі: працю, виконану Б. Грінченком, можна визнати кращим малоросійським словником порівняно з усіма до цих пір видрукованими. Безпосереднє знайомство з джерелами, багатство матеріалу, вилученого як з них, так і з живих народних говорів, детальне опрацювання кожного слова з поясненням його значення, посиланнями на джерела й приклади – все це виділяє цей Словник української мови серед усіх попередніх спроб із лексикології цієї мови²¹. Заслужено високу оцінку він отримав від Російської Академії Наук, яка присудила Б. Грінченку другу премію М. Костомарова за кращу українську лексикографічну працю, яка і на сьогодні є цінною пам'яткою історії, етнографії та лексикографії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь української мови / упорядкував з додатками власного матеріалу Б. Грінченко: В 4 т. – К., 1996. – Надруковано з вид. 1907-1908 рр. фотоспособом. – Т. 1. – С. VI; 2. Пилинський М.М. З історії розвитку української лексикографії // Дослідження з мовознавства. – К., 1962. – С. 4-5; 3. „Огляд української лексикографії” (стаття). 24 січня 1905 р., Київ // Інститут рукописів Центральної бібліотеки НАН України імені В.Вернадського. – Ф. І. – Од. зб. 31525. – 39 арк. (Далі скорочено ІР НБУ); 4. Там само; 5. Кулиш П. Обь изданіи украинскаго словаря // Основа.– 1861 (январь). – С. 334; 6. Кулиш П. Обь изданіи украинскаго словаря. – С. 333-334; 7. Основа.– 1861 (февраль). – Замітка в розділі „Літературні відомості”; 8. Б (от босака до

буковина) (Матеріали до українсько-російського словника) 1900-і рр. // ІР НБУ. – Ф. 170. – Од. зб. 4. – 44 арк.; Етнографічний матеріал до словника // ІР НБУ. – Ф. I. – Од. зб. 34359. – 6 арк.; Лексичні матеріали, зібрані з народних уст // ІР НБУ. – Ф. I. – Од. зб. 34404. – 52 арк.; Лексичні нотатки. Київ, 1907. Б. Грінченко // ІР НБУ. – Ф. I. – Од. зб. 34405. – 4 арк.; Деякі з важніших помилок у словарі „Києв. Стар.” // ІР НБУ. – Ф. I. – Од. зб. 34424. – 3 арк.; 9. Предисловіе // Словарь української мови. – Т. 1. – С. XXVII; 10. Грінченко Б. Необходимое пояснение // Киевская старина. – 1906. – Т. 93 (июль-август). – С. 74; 11. Грінченко Б. Необходимое пояснение. – С. 74-75; 12. Там само.– С. 76; 13. „Огляд української лексикографії”. – Арк. 38-38 зв; 14. Борис Грінченко Гнатюку Володимиру // ІР НБУ. – Ф. I. – Од.зб. 40683. – Арк. 32 зв; 15. Предисловіе // Словарь української мови. – Т. 1. – С. XXX-XXXII; 16. Тараненко О. Мовна скарбниця українського народу // Словарь української мови. – Т. 1. – С. VIII; 17. Словарь української мови. – Т.1. – С. 26; 18. Грінченко Б.Д. Поч. „Ця книжка складається з творів, записаних од народу...” // ІР НБУ. – Ф. I. – Од. зб. 31441. – Арк. 1; 19. Тараненко О. Мовна скарбниця українського народу. – С. X; 20. Пилинський М.М. Словник Б. Грінченка: Міфи і факти // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 25-32; 21. „Отчет о присужденіи премии Н. И. Костомарова, за лучший малорускій словарь” // Киевская старина. – 1906. – Т. 93 (май – июнь). – С. 228 – 229.

Т.П.Антонішина

УКРАЇНО-ЄВРЕЙСЬКІ ВЗАЄМИНИ ТА ЇХ ВІДРОДЖЕННЯ В ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

Одним із пріоритетних напрямів сучасної історичної науки є вивчення міжнаціональних відносин на теренах модерної української держави. Особливий інтерес викликає дослідження багатовікових українсько-єврейських взаємин. Надзвичайно актуальним є саме наукове дослідження цього явища, адже важко знайти ділянку історії України, в якій ми мали б таке нагромадження стереотипів, як у системі поглядів на українсько-єврейські стосунки.

Розпад Радянського Союзу, утворення незалежної Української держави змінило політичне, культурне та ідеологічне становище етнічних груп України, передусім в аспекті їх самовідчуття та самосвідомості. Етнічні меншини, що проживають в Україні, зокрема єврейська, стали важливим чинником геополітики. У міжнаціональних україно-єврейських стосунках Україна взяла курс на боротьбу з проявами антисемітизму.

На сучасному етапі творення Української суверенної держави важливої ролі набуває єдність, громадянська злагода, співтворчість людей різних верств, національностей, віросповідання. Нині необхідна конструктивна, обґрунтована, зважена політика з тим, щоб найбільш оптимально враховувати інтереси усіх прошарків суспільства та етнічних спільної. Цілком зрозуміло, що сучасні проблеми державного будівництва та національно-культурного розвитку України вимагають ґрунтовного вивчення і глибокого осмислення корінних етапів вітчизняної історії, зокрема створення цілісної історичної картини соціально-політичних та етнонаціональних колізій доби становлення радянської влади.

Розв'язання цього завдання потребує глибокого комплексного аналізу всього наукового доробку української і європейської історіографії з досліджуваної проблеми. Лише такий аналіз дасть змогу з'ясувати між вивчення, тенденції дослідження, шляхи розв'язання даної проблеми літературою різних історіографічних напрямків, створить можливість виходу на нові концептуальні висновки, що стосуються практики взаємин українського та єврейських народів, дозволить окреслити коло питань для подальшої наукової розробки цієї проблеми.

Історія єврейського народу взагалі, існування його на Україні зокрема є дуже дискусійною, та водночас і маловивченою темою.

Енциклопедичні і довідкові видання, а також історичні і краєзнавчі публікації російських і українських авторів дорадянського періоду, загалом байдужі до європейської проблематики вміщують велику кількість важливих свідчень про історію єврейських общин України. Найбільш важливими для дослідження даної теми є публікації М.Грушевського, О.Єфименко, І.Житецького, О.Прусевич, Е.Сініцького¹.

Надзвичайно цінні факти для історії євреїв України містяться в дореволюційних археографічних виданнях загального характеру, зокрема „Акти Південно-Західної Росії”, „Акти, що відносяться до історії Південної і Західної Росії”, а також в спеціальних єврейських археографічних виданнях, складених С.Бершадським, М.Берсоном і учасниками Єврейської етнографічної комісії в Петербурзі².

У радянській Україні першими історіографами предмета нашого дослідження виступали партійні лідери. Їх роботи, а це були переважно виступи та статті керівних діячів РКП(б) і КП(б)У, опубліковані в 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст., непересічної наукової цінності не престеляють, але